

УДК 378.091.2(045)

DOI 10.31651/2524-2660-2018-13-62-68

ORCID: 0000-0002-8876-7294

КОНДРАШОВА Лідія Валентинівна,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки вищої школи і
освітнього менеджменту, Черкаський
національний університет імені Богдана
Хмельницького, Україна
e-mail: kondrashovmm@ukr.net

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДГОТОВКОЮ СТУДЕНТІВ УНІВЕРСИТЕТУ ДО САМООСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. Розглянуто проблему педагогічних умов підвищення ефективності управління підготовкою студентів університету до самоосвітньої діяльності. Конкретизовано основні поняття, сутнісні характеристики компетентісно-креативного і змістово-процесуального підходів до управління підготовкою до самоосвітньої діяльності, їх взаємодії в забезпеченні ефективності управління самоосвітньої діяльністю студентів у системі сучасної університетської освіти.

Ключові слова: управління; самоосвітня діяльність; педагогічні умови; компетентісно-креативний підхід; змістово-процесуальний підхід; студенти; процес підготовки.

Постановка проблеми. Подальше підвищення якості підготовки сучасних педагогічних кадрів пов'язують з ефективним управлінням підготовкою майбутніх фахівців до самоосвітньої діяльності. Управління розглядається як цілеспрямований процес систематизації, поглиблення професійних знань і оволодіння способами їх застосування для вирішення конкретних завдань. В. Луганський, Г. Наливайко, П. Пшебилський, Т. Симонова та ін. стверджують, що результативність самоосвітньої роботи у професійному розвитку студентів обумовлюється сукупністю оптимальних умов, які забезпечують її планування, організацію та реалізацію. М. Гумерова, Е. Зеер, Г. Селевко, І. Шаршов та ін. розглядають самоосвітню діяльність як важливий чинник професійного становлення студентів, ефективність якого обумовлюється процесами управління і організації її у спеціально створених умовах.

Управління підготовкою студентів університету до самоосвітньої діяльності спрямоване на створення педагогічних умов її організації та реалізації і переважно розглядається як взаємодія навчальної і самоосвітньої діяльності, де навчання слугує основою для оволодіння студентами методикою і технологією самоосвіти як важливого чинника їхнього професійного становлення. Проблема полягає в тому, щоб спрямувати зусилля на створенні умов ефективного управління самоосвітньою діяльністю студентів, усвідомлення ними функцій у професійному саморозвитку, виробленні стратегії й тактики цієї діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій та визначення невирішених раніше частин загальної проблеми. Важливу роль у самоосвітньої діяльності В. Байденко, І. Зимня, О. Субетто, А. Хуторський відводять компетентісному підходу до освітнього процесу. Науковці стверджують, що цей підхід формує результати самоосвітньої діяльності не в категоріях знань, умінь і навичок, а як готовність особистості до самостійного професійного зростання. Е. Аринханова, Н. Фоміна, О. Чеботарьова та ін. сутність компетентісного підходу пов'язують із самоосвітньою компетентністю і визначають її як здатність до систематичної, самостійно організовуваної пізнавальної

діяльності, що спрямована на продовження власної освіти в загальнокультурному, освітньому і професійному аспектах.

Мета статті – теоретичне обґрунтування педагогічних умов управління підготовкою студентів університету до самоосвітньої діяльності, що позитивно впливають на їхнє професійне становлення в системі університетської освіти.

Викладення основного матеріалу дослідження. Самоосвітня діяльність як чинник професійного становлення майбутніх фахівців – складний, цілеспрямований процес, ефективність якого обумовлюється систематичністю, керованістю і сукупністю педагогічних умов. Умова (від латинського *factor* – чинник) тлумачиться як філософська категорія – чинник, тобто рушійна сила, причина будь-якого процесу. Вона відображає універсальні стосунки між суб'єктами взаємодії, які за межами діяльності не можуть перетворитися на нову дійсність, для цього потрібна причина. Тому причинність виконує функцію активного діяльнісного чинника.

Комплекс умов розглядається нами як єдність цілей, дій, зусиль, що спрямовані на об'єднання задач організаційного (організація управління підготовкою студентів до самоосвітньої діяльності) і педагогічного (інтеграція управлінських дій і діяльності суб'єктів навчання) характеру для результативної підготовки майбутніх фахівців до самоосвітнього процесу.

Педагогічні умови управління підготовкою студентів до самоосвітньої діяльності мають уособлювати як зовнішні, так і внутрішні чинники, які впливають на його ефективність. Тому особливу увагу, на наш погляд, слід приділити реалізації управління підготовкою до самоосвітньої діяльності на основі взаємодії компетентнісно-креативного і змістово-процесуального підходів, які стимулюють потребу студентів у самовдосконаленні власної особистості, активізації їхньої позиції в пізнавальній діяльності. Ефективність управління підготовкою до самоосвітньої діяльності обумовлюється її організацією й реалізацією на основі взаємодії компетентнісно-креативного і змістово-процесуального підходів, яка є однією з педагогічних умов, що забезпечує результативність цього процесу.

Управління підготовкою студентів до самоосвітньої діяльності активізує практико орієнтований характер педагогічної освіти, спрямоване на організацію освітнього процесу так, щоб майбутні фахівці у професійній діяльності мали можливість креативно мислити, самостійно пізнавати факти, явища, реалії педагогічної дійсності, активно діяти, приймати рішення і відповідати за їх наслідки. На думку Є. Короткова, підготовка до професійної діяльності (у тому числі й до самоосвітньої) – «це не стільки навички інтелектуальної діяльності, скільки методологія позначення проблем, вибір головних з них, постановка цілей, оволодіння знаннями як інструментами не тільки рішення, але і конструювання проблем. Це здібність комбінування знання як того потребує цільова доцільність постановки проблеми» [1, с. 73]. У зв'язку з цим необхідним стає застосування таких підходів щодо управління підготовкою до самоосвітньої діяльності студентів університету та її організації, які обумовили б методологічну стратегію самоосвітнього процесу, професійний зміст, технологію дій, управлінських відношень, характерних для майбутніх фахівців педагогічної сфері діяльності.

Компетентнісно-креативний підхід створює умови, які позитивно впливають на розвиток умінь самоосвітньої діяльності: уміння пошуку інформації, її вибір, систематизацію, структурування і способи застосування для розв'язання навчальних проблем; уміння планувати, застосовувати різні засоби і джерела інформації, прогнозувати, передбачувати результати, мислити системно і комплексно, самостійно оновлювати інформацію, працювати з її потоками, аналізувати, оцінювати прийняті рішення, виконувати проектну діяльність, оцінювати досягнуті результати.

Компетентісно-креативний підхід до управління підготовкою самоосвітньої діяльністю забезпечує вільний вибір навчальних завдань і способів їх виконання, стимулює потребу в нестандартному рішенні пізнавальних проблем, що закріплює компетентність і креативність особистості, які необхідні для самоосвітньої діяльності:

- *когнітивних* (уміння чути й уявляти об'єктивність фактів, явищ, процесів, які характеризують сутність і зміст юридичної освіти і діяльності, усвідомлення професійних проблем, ставити запитання, обстоювати власний погляд, стиль діяльності, активність позиції в самоосвітньої діяльності);
- *креативних* (гнучкість розуму, чуйність протирич, вільність роздумів і почуттів, дій, прогностичність, творчість);
- *організаційно-діяльнісних* (усвідомленість навчальних цілей, готовність їх конкретизувати і переводити в конкретні задачі, уміння формулювати мету і завдання, пошуки шляхів їх досягнення, здатність до творчих способів рішення, рефлексивне мислення) [2, с. 216]. Цей підхід акцентує увагу на особистості студента, а не тільки на предметно-змістовому аспекті навчання, на розвитку компетенції, креативних здібностей, інтуїції, імпровізації, прогнозуванню і проектуванню власних дій студентів, зміні характеру їхньої пізнавальної діяльності.

Специфіка компетентісно-креативного підходу до управління підготовкою студентів до самоосвітньої діяльності проявляється в: організації навчання як важливого стимулу самоосвітньої діяльності студентів (через діалог, бесіду, дискусію, сумісний пошук розв'язання проблеми); прояві компетенції і креативності у проблемно-рольових ситуаціях професійної спрямованості; засвоєння методики самоосвітньої діяльності через призму особистісного досвіду, емоційних почуттів, індивідуальних уявлень, рефлексії.

Цей підхід впливає позитивно на розвиток здатності і готовності особистості до самовизначення, саморозвитку, самоорганізації й реалізується у трьох сферах: пізнавальній (процесуальній), діяльнісній і комунікативній.

Самоосвітня діяльність є засобом переводу потенційних сил і можливостей студента як суб'єкта пізнання в реальні здібності професійного саморозвитку, самовираження і самоствердження у педагогічній сфері діяльності. При цьому важливо не тільки освоєння теоретичних основ обраної професії, але і набуття досвіду застосовувати теоретичні знання для розв'язання професійних проблем, уміння виконувати пошук інформації, управляти її потоками і збагачувати практичний досвід професійних дій.

Б. Гершунський, виступаючи проти сліпого виконання розпоряджень викладача, відмічає, що виконавча діяльність негативно впливає на особистість, знижує її ініціативу, відповідальність, самостійність у розв'язанні професійних проблем. На його думку, необхідно змінити навчання молоді, щоб дати кожному студенту перевірити власні сили, апробувати здібності в різних видах діяльності. «Кожна людина має «зробити на основі власних індивідуальних здібностей, знань, умінь, навичок, моральних і світоглядних пріоритетів, які визнають масштаб особистості, реальний внесок у збагачення матеріальних і духовних цінностей світу» [3, с. 5]. Самореалізація можлива, коли майбутній фахівець:

- усвідомлює смисл обраного професійного шляху і можливості власного «Я», власну індивідуальність і суб'єктність;
- усвідомлює свої здібності, інтереси, мотиви поведінки, взаємодію з іншими;
- опановує знаннями, уміннями, навичками і творчими здібностями, які необхідні для професійного розвитку власної особистості;
- готовий до прояву вольових зусиль і регуляції власного емоційного стану й інших людей.

Змістово-процесуальний підхід забезпечує взаємодію інформаційно-змістової та процесуально-організаційної сторін освітньої діяльності. Його сенс полягає в засвоєнні знань і способів діяльності, перетворенні знань на інструмент практичних дій студентів. Реалізація цього підходу можлива в умовах нестандартних освітніх ситуацій, у яких, за В. Конєвим [4], людина сама приймає рішення, визначає характер своїх дій, тобто визначає себе у процесі вибору як суб'єкта дії.

Застосування змістово-процесуального у взаємодії з компетентнісно-креативним підходом можливе при структуруванні змісту підготовки студентів до самоосвітньої діяльності, яке спрямовано на практико-перетворювальну, пізнавальну, комунікативну, ціннісно-орієнтаційну й естетичну види діяльності. В. Ледньов, В. Краєвський і І. Лернер стверджують, що в основі підготовки студентів має бути досвід, який об'єднує чотири компоненти: знання про різні області дійсності; досвід виконання знайомих способів діяльності; досвід творчої діяльності; досвід емоційно-ціннісного відношення до об'єктів і засобів діяльності людини. В. Давидов [5] передбачає, що оволодіння теоретичними знаннями має слугувати інструментом побудови способів діяльності у предметній області.

Це положення особливо важливе для оновлення змісту навчання з метою ефективного управління підготовкою студентів до самоосвітньої діяльності. Загальні характеристики змістово-процесуального підходу зводяться до таких положень:

- зіставлення фундаментального і прикладного знання;
- алгоритми і схеми дій у конкретних ситуаціях;
- технології самостійної пізнавальної діяльності;
- гармонізація інтелектуальної та емоційної сторін освітнього процесу;
- моніторинг результатів оволодіння методикою і технологією самоосвітньої діяльності;
- застосування педагогічного супроводу і психологічної підтримки, надання своєчасної допомоги викладачам і студентам.

Змістово-процесуальний підхід дає змогу в управлінні підготовкою до самоосвітньої діяльності студентів усунути наявний переки між передачею необмеженого обсягу знань викладачем і оволодінням студентом умінням діяти на шкоду накопичення досвіду за взірцем творчої діяльності.

Змістово-процесуальний підхід дає можливість: перейти від орієнтації на відтворення вивчених знань до їх творчого застосування й розв'язання навчальних проблем; віддавати пріоритет міжпредметно-інтегрованим вимогам до результату самоосвітньої діяльності; орієнтуватися на активне спірання на раніше отримані знання при пошуку нової інформації для розв'язання пізнавальних проблем.

Змістово-процесуальний підхід є своєрідним механізмом оновлення змісту підготовки до самоосвітньої діяльності і практичної спрямованості на процес оволодіння ними.

Інтеграція компетентнісно-креативного і змістово-процесуального підходів до управління підготовкою студентів до самоосвітньої діяльності забезпечує практичну спрямованість зі збереженням її фундаментальності.

Реалізація цих підходів в управлінні самоосвітньою діяльністю забезпечує: виявлення, вивчення та описання процесу самовизначення, саморозвитку, самоактуалізації, орієнтації на професійні цінності самоосвіти, що зумовлюють процес самоосвітньої діяльності студентів у нерозривному зв'язку її з освітньою діяльністю; можливість обґрунтування самоосвітньої компетентності як основи професійного становлення особистості засобами самоосвітньої діяльності; тісну взаємозумовленість змістового і процесуального аспектів підготовки, що підвищує ефективність управлінського процесу і готовності до самоосвітньої діяльності студентів.

Узаємодія компетентнісно-креативного і змістово-процесуального підходів в управлінні підготовкою до самоосвітньої діяльності студентів університету забезпечує перетворення знань в інструмент практичних дій, стимулює потребу учасників самоосвітнього процесу в оновленні знань і оволодінні самоосвітніми технологіями, відкриває перспективи професійного зростання майбутніх педагогів.

Тому активізація позиції студентів у різноманітних видах освітньої діяльності є необхідною умовою підвищення ефективності управління підготовкою їх до самоосвітнього процесу. Активна позиція майбутніх фахівців визначає засоби моделювання різних видів професійних ситуацій, які виражають різну ступінь активності в них особистості. У практиці виділяють три типу таких ситуацій:

- 1) ситуації професійної дійсності, які розуміються як суттєва, дискретна зміна в обставинах розвитку, що відбувається не з волі чи ініціативи суб'єкта професійної ситуації;
- 2) поведінки людини у професійних ситуаціях (вчинки, дії практичного характеру, які здійснюються з ініціативи студента). Вчинки є активною формою участі студентів у модельованих ситуаціях та їхнього ставлення до керування обставинами і власним розвитком;
- 3) ситуації особистісних потреб, які стимулюють думки, переживання, почуття, ставлення, рішення особистості. Ці ситуації, з однієї сторони, стимулюють чи пригнічують вчинки індивіда, а з другої – переживання, які впливають на зміни системи професійних цінностей студентів, серед яких важливу роль у професійному становленні відіграє інтерес до самоосвітньої діяльності.

Проектування й моделювання таких ситуацій у ході освітнього процесу закріплюють позитивне відношення студентів до самоосвітньої діяльності. Ставлення до цих ситуацій повинне бути вільним і відповідальним, що забезпечує студентам університету набуття перетворювального способу самоосвітньої діяльності, перехід від виконання волі викладача до творчої діяльності, спрямованої на оновлення власних знань, збагачення досвіду застосування цих знань для професійного зростання.

Активна позиція студентів університету має бути спрямована на визначення єдності теоретичних знань із практичними завданнями, які вони виконують у ході навчання, приданні ним особистісного смислу. У ході освітнього процесу студенти під керівництвом викладача за допомогою теоретичних знань і набутого досвіду пізнавальної діяльності мають усвідомлювати актуальні проблеми педагогічної освіти, шукати шляхи і способи їх вирішення, пізнавати своє професійне «Я» у процесі самоосвітньої діяльності. При цьому викладачу необхідно відбирати такі засоби організації навчальної роботи, які б мобілізували б внутрішні сили студентів і їх можливості професійного саморозвитку, самовираження і самоствердження, стимулювали б пізнавальний інтерес і потребу в постійному вдосконаленні свого професійного образу.

Стимулювання активної позиції студентів у ході підготовки їх до самоосвітньої діяльності не можлива без включення в різноманітні види навчальної роботи, спрямованої на оволодіння самоосвітніми технологіями. Збіг характеру діяльності з потребами студентів породжує в них внутрішні спонукання до участі в ній, що стимулює їхню активність.

В основі подій самоосвітньої спрямованості закладені умови змін у структурі особистості студента, стимулюючи розвиток відповідних потреб і здібностей. Моделювання ситуацій професійної спрямованості в ході навчальної роботи формує розуміння ролі знань і практичного досвіду в становленні сучасного фахівця, емоційно-позитивний настрій до самоосвітньої діяльності як важливого чинника їхнього професійного становлення.

Ефективність управління підготовкою до самоосвітньої діяльності значно підвищується, якщо цілі різних видів практичної діяльності стають для студентів університету особисто значущими, поступово ускладнюються, здобувають творчий самоосвітній характер.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Активізація зусиль студентів на досягнення проектованої мети і результату позитивно впливає на формування їхнього інтересу до самоосвіти, забезпечення його стійкості і пізнавальної спрямованості, емоційної насиченості, що стимулює професійне становлення, позитивну динаміку самоосвітньої компетентності майбутніх фахівців. Необхідно найбільш повно застосовувати можливості освітнього процесу, його активних форм організації для накопичення студентами досвіду самоосвітньої діяльності, професійно-ціннісного відношення до самоосвіти, формування стійких професійних інтересів, і розвитку їхньої самоосвітньої компетентності.

Подальші наукові пошуки має бути спрямовані на забезпечення умов творчого зростання особистості, її кар'єрного зростання і досягнення професійного успіху в діяльності.

Список використаних джерел

1. Коротков Э. Система комплексной оценки качества образования специалистов / Э. Коротков // Высшее образование в России. – 1995. – № 2. – С. 71–75.
2. Кондрашова Л. В. Педагогика высшей школы : проблемы, поиски, решения / Л. В. Кондрашова. – Кривой Рог, 2014. – 399 с.
3. Гершунский Б. С. Концепция самореализации личности в системе образования ценностей и целей образования / Б. С. Гершунский // Педагогика. – 2003. – № 10. – С. 3–7.
4. Конев В. А. Социальная философия : учебное пособие [для студентов гуманитарных специальностей] / Владимир Александрович Конев. – Самара : Изд-во «Самарский университет», 2006. – 287 с.
5. Давыдов В. В. Виды обобщения в обучении / Василий Васильевич Давыдов. – Москва, 1972.
6. Кондрашова Л. В. Управління підготовкою студентів університету до самоосвітньої діяльності / Л. В. Кондрашова // Вісник Черкаського університету. Серія : Педагогічні науки. – Черкаси : ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2018. – Випуск № 8. – С. 92–97.
7. Кондрашова Л. В. Управління навчальною і виховною діяльністю у ВНЗ : навч. пос. / Л. В. Кондрашова, М. М. Кондрашов. – Черкаси : ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2017. – 226 с.
8. Кондрашова Л. В. Оптимизация управленческого аспекта в стратегии подготовки будущих учителей к успешному обучению учащихся общеобразовательной школы / Л. В. Кондрашова // Теория и практика психолого-педагогической подготовки на специалиста в университете: сборник с научными докладами / Първа книга / Том Втори / Л. В. Кондрашова, Н. Н. Кондрашов. – Габрово : Изд-во «ЕКС-ПРЕС», 2016. – С. 38–43.
9. Кондрашова Л. Концептуальна модель технології підготовки до професійної діяльності в системі дидактичної взаємодії «викладач – студенти» / Л. Кондрашова // Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Сер. : Педагогічні науки. – 2012. – Вип. 107 (1). – С. 11–20. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2012_107%281%29_4
10. Кондрашова Л. В. Морально-психологічна готовність студента до вчительської діяльності / Л. В. Кондрашова. – Київ : Вища школа, 1987. – 187 с.

References

1. Korotkov, E. (1995). The system of comprehensive assessment of the quality of education specialists. *Higher education in Russia*, 2, 71–75 (in Russ.)
2. Kondrashova, L. V. (2014). *Higher education pedagogy: problems, searches, solutions*. Krivoy Rog (in Russ.)
3. Gershunsky, B. S. (2003). The concept of self-realization of the individual in the education system of values and goals of education. *Pedagogy*, 10, 3–7 (in Russ.)
4. Konev, V. A. (2006). *Social philosophy: a manual for students of humanitarian specialties*. Samara: Publishing in «Samara University» (in Russ.)
5. Davydov, V. V. (1972). *Types of generalization in training*. Moscow (in Russ.)
6. Kondrashova, L. V. (2018). Management of preparation of university students for self-education activities. *Visnyk Cherkas'koho universytetu (Bulletin of Cherkasy University. Series: Pedagogical Sciences*, 8, 92–97 (in Ukr.)

7. Kondrashova, L. V., & Kondrashov, M. M. (2017). *Management of educational and educational activity in higher educational institutions: teaching*. Pos. Cherkasy: ChNU named after Bogdan Khmelnytsky (in Ukr.)
8. Kondrashova, L. V., & Kondrashov, M. M. (2016). Optimization of the managerial aspect in the strategy of preparing future teachers for the successful training of students in secondary school. *Теория и практика психолого-педагогическата подготовка на специалист в университета: сборник с научни доклади, Първа книга, Том Втори*, 38–43. Gabrovo (in Russ.)
9. Kondrashova, L. (2012). Conceptual model of technology of preparation for professional activity in the system of didactic interaction «teacher – students». *Naukovi zapysky [Kirovohrads'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka] (Scientific notes [Volodymyr Vynnychenko Kirovograd State Pedagogical University]. Series: Pedagogical sciences)*, 107 (1), 11–20. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2012_107%281%29__4 (in Ukr.)
10. Kondrashova, L. V. (1987). *Moral and psychological readiness of the student for the teacher's activity*. Kiev: Higher school (in Ukr.)

Abstract. *KONDRASOVA Lidiya Valentinovna. Pedagogical conditions of effective management of university students' training for self-education activities.*

Introduction. *The article substantiates the pedagogical conditions of effective management of university students' training for self-education as one of the strategic directions of modernization of university education, overcoming of educational difficulties and raising the level of educational achievements of future specialists, gaining their experience in creative professional activities.*

The purpose of the article is theoretical substantiation of the pedagogical conditions governing the preparation of university students for self-education, which positively influences their professional development in the system of university education.

Methods. *The possibilities of competence-creative and content-procedural approaches as the methodological basis of effective management of university students' training for self-education activities and conditions of their realization for achievement of the planned goal of professional formation of students in the system of university education are substantiated.*

Results. *The basic concepts, the essential characteristics of the management of university students' training for self-education, the purpose and tasks, content, characteristics of the pedagogical conditions of effective management of self-educated students in the system of modern university education are specified. Characterized by the strategy of management of self-education activity as the main direction of optimization of students' training in professional activities, the methodology of which is the competence-creative and content-procedural approach to the organization of self-education in higher education. These approaches in the management of university students' training in self-education activities provide the creation of such conditions in which future specialists have the opportunity to act freely, think unconventionally, make their own decisions, defend their own position and view.*

Conclusion. *The research substantiates the positive trend of management of university students' training for self-education as a condition for building up creative potential, developing creative and reflexive abilities, readiness to solve complex professional problems by future specialists in the field of pedagogical activity. Among the prospects for further study of this problem should be noted the need to provide conditions for the development of creative abilities of the individual, his career growth and the achievement of professional success by means of self-education.*

Key words: *management; self-education activity; pedagogical conditions; competence-creative approach; content-procedural approach.*

*Одержано редакцією 19.09.2018
Прийнято до публікації 26.09.2018*